

divadlo

Orbis

Praha

1965

Sofokles

Antigona

Přeložil

Václav Renč

Právo provozovat
tuto hru
zadáva pouze DILIA -
Československé divadelní
a literární jednatelství
Praha 2, Vyšehradská 28,
telefon 236753 až 236757.
Pořadatel je povinen
předložit žádost
o svolení k užití díla
nejpozději 4 týdny
před datem představení
u výkonného orgánu
příslušného ONV
na tiskopisech
vydaných Čs. divadelním
a literárním jednatelstvím.

Translation © Václav Renč, 1965

Ee 2.

13129/65

OSOBY:

ANTIGONA }
ISMENA } dcery Oidipovy
KREON, thébský král
EURYDIKE, jeho manželka
HAIMON, jejich syn
TEIRESIAS, věštec
HLÍDAČ
POSEL
NÁČELNÍK SBORU
SBOR THÉBSKÝCH STARCŮ

Děje se v Thébách před královským palácem za doby mytické.

Antigona a Ismena vycházejí z paláce

ANTIGONA

Ismeno, sestro! Přítelkyně jediná!
Co zahynul náš otec Oidipus, nás dvě
tvrdý hněv bohů stíhá rána za ranou.
Či víš snad o něčem, co bolí, uráží,
co pokořuje, abychom my nešťastné
tak nebo onak toho nezakusily?
Dnes opět nová pohana: Jak pohlížíš
na zákaz, jež dal Kreon obci ohlásit?
Slyšelas o tom? Či ti dosud neřekli,
jak má náš bratr ještě dál být zhanoben?

ISMENA

Ne, Antigono. Nemám žádných nových zpráv
o našich bratřích od té chvíle osudné,
co se nám oba zavraždili navzájem.
Ta bratrovražda, to je poslední, co vím.
A potom ještě to, že v noci na dnešek
argejské vojsko od bran města odtáhlo.
Nám proto není o nic lépe ani hůř.

ANTIGONA

To já vím více. Proto jsem tě vzala ven,
ať beze svědků si tu můžem promluvit.

ISMENA

A co mi povíš? Co tě tolik vzrušilo?

ANTIGONA

Že jednoho dal Kreon pohřbít s poctami,

a druhému i tichý pohřeb odpírá.
Jen Eteokles prý má právo na tu čest,
být podle dávných řádů vložen do země
a jako rovný k rovným vejít v podsvětí.
A Polyneikés, padlý stejně jako on,
nesmí být nikým pohřben ani oplakán.
Tak hlásili to právě thébským občanům.
Má zůstat ležet, špetkou hlíny nepokryt,
na pospas šelmám, dravcům, hnusné havěti.
Náš dobrý Kreon tento zákaz vymyslel
zvláště kvůli mně a tobě – ano, kvůli mně!
A teď sem přijde připomenout osobně
svůj nový zákon, pokud kdo ho neslyšel –
tak nesmírně mu na té věci záleží!
Kdo by se vzepřel a ten zákaz přestoupil,
veřejně za to bude ukamenován.
Tak je to tedy. Musíš nyní ukázat,
jsi-li svých předků hodna nebo nehodna.

ISMENA

Ty bláhová, když takhle se to zapletlo,
jak dívčí rukou mohu já tím uzlem hnout?

ANTIGONA

Pojď se mnou, jednej, pomoz mi v mém úsilí!

ISMENA

A v jakém vlastně? Čeho se chceš odvážit?

ANTIGONA

Pochovej se mnou tělo toho mrtvého.

ISMENA

Ty ho chceš pohřbít? Sama, proti zakazu?

ANTIGONA

A třeba sama. Ač je bratrem tvým jak mým.

ISMENA

Ztratilas rozum! Když to Kreon zakázal – ?

ANTIGONA

Co patří mně, to on mi nemá právo brát.

ISMENA

Ach sestřičko má, jen si vzpomeň na otce,
jak smutně zhynul, všemi kolem proklínán,
když sám své viny objevil a hrůzou štván
si oči z důlků vyrval svýma rukama.
Jak matka – jeho rodička a přitom choť!
ta hrůza! – pak se oběsila v zoufalství.
A do třetice, jak si oba naši bratři
dvojitou bratrovraždou v tutéž hodinu
týž přežalostný úděl schystali. A teď –
sestřičko, vidíš, zbyly jsme už jen my dvě.
A stejně strašně, považ, skončíme i my,
když přestoupíme zákaz, co dal Kreon všem.
Jsme jenom ženy, jsme dvě slabá stvoření,
jak nám by bylo možno s muži bojovat?
A protože nám vládnou, kdo jsou silnější,
nutno se poddat, ať to hryže sebevíc.
Já mohu jenom prosit mrtvé pod zemí,
ať odpustí, když z donucení poslouchám,
co káže vladař. Neboť není rozumné
dělati více, než nač komu stačí sil.

ANTIGONA

Neprosím se tě. Ani kdybys chtěla jít,
já nyní bych tě k svému činu nevzala.
Dělej jak myslíš – bratra pohřbím stůj co stůj.
A jestli při tom zemřu, krásná bude smrt.
Drahému bratru drahá za svůj zbožný čin,
tam budu ležet s ním. A mnohem lepší jest
těm mrtvým pod zemí být milá než těm zde.
Tam totiž budu navěky. A ty, když chceš,
měj v neúctě, co bozi přikazují ctít.

ISMENA

Já ctím své bohy, jenže nemám tolik sil,
abych se postavila vůli občanů.

ANTIGONA

Máš plno výmluv. Ale já jdu za bratrem
a vlastní rukou mohyly mu nasypu.

ISMENA

Ty ani nevíš, jaký o tebe mám strach!

ANTIGONA

O mne se neboj. Spíš se starej o sebe.

ISMENA

Tak aspoň ať se o tom nikdo nedoví!
Na moje mlčení se můžeš spolehnout.

ANTIGONA

Jen to jdi říci. Jen to rozkřič naplno!
Bude to lepší než tvá nemá zbabělost.

ISMENA

Ty jenom hoříš, kdežto po mně běhá mráz.

ANTIGONA

Tím spíš se líbím, komu zalíbit se mám.

ISMENA

Kéž se to zdaří! Ale je to nemožné!

ANTIGONA

Ať je či není, zkusím všechno, co se dá.

ISMENA

Proč ale dělat, co je předem nemožné?

ANTIGONA

Takovou řečí se mi navždy zošklivíš –
a plným právem i tam tomu mrtvému.
Ne, už mě nech, ať zkusím za své bláznovství,
co přijít má. Nic víc už zkusit nemohu
než zemřít. Budiž! Byla by to krásná smrt.

ISMENA

Když tedy musíš, – jdi.

Antigona odchází.

Ach, jak tím bláznovstvím,
tak plna lásky, umíš lásku probouzet.
Odejde.

Vstupní zpěv sboru

Vejde sbor se svým náčelníkem.

SBOR

Zářivé šípy sluneční,
krásnější nad všechny, co jich kdy
přšlo v sedmero thébských bran!
Zlatá čelenko jitra!
Konečně z temnot půlnočních
vítězné slunce vzešlo nám.
Jak divoce přihnal se argejský voj,
tak, oslepen září thébských bran,
se divoce obrátil na úprk,
poháněn slunečním bičem.

NÁČELNÍK SBORU

Ta vojska přivedl Polyneikés,
prvorozený Oidipův syn.
Šestero spojenců s sebou vzal.
Všech sedm pak stálo jak sedmerý mrak
proti sedmeru našich bran
a planouce vášní a zbrojí svou,
město svírali v kleštích.

SBOR

Ježil se jícen oštěpů,
hrozivě zel, už vítězstvím jist,
zrupně se chystaje pohltit
posvátné královské Théby.
Bozi však nepřejí zrupnosti.
Prvního muže, jenž na zdi se dral,
hotov provolat vítězství,
srazili bleském. A mužové Théb,
ochranou bohů síleni,
pevně tu stáli a mařili dál
útoky obléhajících.

NÁČELNÍK SBORU

Krutý byl zápas. A krutější los
bratří, co stáli si tváří v tvář.
Jeden co udatný obránce Théb,
druhý co útočník, zkrfžili zbraň.
Navzájem kopí si vrazili v hrud –
a z rodičů jedněch dvojí krev
zbarvila u hradeb hlínu.

SBOR

Knížata cizí, těch ostatních šest,
v divokém zmatku ztrácela zbroj
a prchala se svými vojsky.
Bohyně vítězství snesla se k nám
a blaží Théby svým úsměvem.
Dosti už krve a války a běd!
K radostným číším pospěšme dnes
a po celý den a po celou noc
plňme své chrámy a náměstí
jásavým zpěvem a tancem!

NÁČELNÍK SBORU

Hle, naše slunce, náš nový král,
syn Menoikův Kreon!
Vážný a důstojný přichází k nám.
Proč asi po svých hlasatelích
povolal k sobě náš kmetský sbor?
Jaké to záměry spřádá zas
pod svým vladařským čelem?
Přichází z paláce Kreon.

DĚJSTVÍ PRVNÍ

KREON

Mužové! Koráb naší obce pluje dál,
když přestál šťastně bouři bohy seslanou.
Já ze všech občanů si vybral právě vás
a k radě svolal. Vždy jste věrně stávali
při trůnu svého krále, ctíli jeho moc.
I za Oidipa, když on ještě řídil stát,
i když pak odešel a jeho synové
zas ve vás měli svoje rádce oddané.
Když dvojí ranou osudu pak v jeden den
si oba rodnou krví potřísnilo zbraň
a padli jako bratrovrazi vzájemní,
já, bratr jejich matky, právem pokrevním
se ujal trůnu, jenž byl jimi opuštěn.
Poznatí ovšem vladařovo smýšlení
a vlastností a um, to věru nelze dřív,
dokud se plně neuchopí otěží.
Jen tolik řeknu: Kdo má správně řídit stát,
a sám se vlastní moudrou radou neřídí,
ba z těch či oněch obav ústa zavírá,
byl, je a bude u mne prázdný ničema.
Tím spíše ten, kdo víc než na svůj stát a vlast
by na nějaké přátele se ohlížel.
Já naopak – a bohy beru za svědky! –
jen tušit, že se na vlast blíží pohroma
namísto blaha, ani bych to nesmlčel,
ani se s nepřáteli vlasti nedružil.
Já totiž vím, že jenom vzkvétající vlast

je naší lodí bezpečnou – a když tu loď
řídíme pevně, pak je na přátele čas.
Podle těch zásad hodlám zvelebit náš stát.
A v jejich duchu dal jsem obci ohlásit
svůj rozkaz, jenž se týká Oidipových synů.
Ať Eteokles, který věrně hájil vlast
a s kopím v ruce padl smrtí statečných,
je pohřben důstojně a s všemi poctami,
tak jak se sluší na padlého hrdinu.
Zato však Polyneikés, téže krve s ním,
se k našim branám vrátil jako vyhnanec
a v prach a popel chtěl své město obrátit,
zotročit jeho občany a lačně pít
bratrskou krev. Ten pro své těžké zločiny
– jak jsem dal právě rozhlásiti po městě –
nebudiž nikým pohřben ani oplakán
a jeho tělo bude ponecháno psům
a krkavcům jak nejhnusnější mršina.
To je má vůle! Nikdy neprokážu čest
vrahům a zrádcům jako věrným občanům.
Kdo se svou vlastní ovšem smýšlí poctivě,
toho si vážím, ať je mrtev nebo živ.

NÁČELNÍK SBORU

Podle své vůle, Kreonte, jsi rozhodl,
co s přítelem, co s nepřitelem se má stát.
Jen na tobě jest vydávat zákony,
jež platí pro nás živé jako pro mrtvé.

KREON

A na vás je být strážci mého příkazu.

NÁČELNÍK SBORU

Mrtvého střežit, to svěř mladším, než jsme my.

KREON

Což o hlídače, ty jsem dávno stanovil.

NÁČELNÍK SBORU

Co jiného nám tedy ještě přikážeš?

KREON

Nechránit smělce, jenž by zákon porušil.

NÁČELNÍK SBORU

Jen šílenec by podstoupil tak jistou smrt.

KREON

Ta by ho stihla! Jenže touha po zisku
nejednou svedla mnohé lidi do zkázy.

Vejde blídač.

HLÍDAČ

Můj pane! Nechci tvrdit, že sem přicházím
v horlivém spěchu, přímo, jako bystrý šíp.
Já totiž cestou jsem se často rozmýšlel
a chtěl se vrátit, jak mi k tomu radil strach.
V duchu mi něco bez přestání šeptalo:
Proč se tak ženeš, blázne, kde tě čeká smrt?
Proč zase stojíš? Co když Kreon od jiných
se o tom doví? Co pak za to sklidiš ty?
A tak jsem pořád váhal, pořád v úzkostech,
a tím se mi ten kousek cesty protáhl.
Konečně jsem se odhodlal. A vše, co vím,
ti věrně hlásím, i když toho není moc.
A musím doufat, že mě nepostihne nic,
než co mi osud určil, staň se už co staň.

KREON

Jsem věru zvědav, co tě takhle sklíčilo.

HLÍDAČ

Nejdřív chci mluvit za sebe. Já nespáchal
ten skutek, ani nepřistihl viníka.

A proto není, zač bych měl být potrestán!

KREON

Jak vidím, neseš asi špatnou novinu,
že se už předem takhle chytře vytáčíš.

HLÍDAČ

To všechno strachem. Běží o velikou věc.

KREON

Tak budeš mluvit? Podej hlášení a zmiz!

HLÍDAČ

Už tedy mluvím. Někdo právě před chvílí
to tělo pohřbil. Trochu hlíny nasypal,
vykonal obřad – a v tu ránu zas byl pryč.

KREON

Cože's to řekl?! Který z občanů se odvážil?

HLÍDAČ

Já nevím; po lopatě ani po rýči
tam nikde stopy, hlína všude utuhlá,
a nikde na ní žádné koleje a nic.
Jen stopu kdyby byl ten viník zanechal!
Když nám to ukázala první ranní stráž,
bylo to pro nás jako rána do hlavy.
Ten mrtvý zmizel! To se ví, jen zasypan
vrstvičkou písku, jen tak pro klid svědomí.
A že by chtěla šelma nějaká či pes
to tělo sápat, rovněž vidět nebylo.
Tak jsme se všichni dali zprudka do sebe
a strážný vinil strážného, div nedošlo
až na krvavou bitku. To se rozumí,
vždyť vlastně kdekdo z nás byl pachatel,
a žádný přistižen, a každý zapíral,
každý byl hotov držet žhavé železo
či projít ohněm, zaklínat se při bozích,
že není viněn skutkem ani pomocí.
Až nakonec, když bylo marné pátrat dál,
se jeden vzmohl na otázku takovou,
že samou hrůzou všichni hlavu sklopili.
Protože jakou měl dát člověk odpověď,
a zachovat si přitom hlavu na krku?
Otázka zněla: Kdo si vezme na sebe,
nic nesmlčet a králi všechno oznámit?
A tak se řeklo, že se bude losovat –
a na mne, ubožáka, připadl ten los.
Nerad jsem přišel, nerad jsem tu viděn, vím;
kdo posla špatné noviny by měl mít rád?

NÁČELNÍK SBORU

Už chvílí, pane, se tak v duchu zamyslím,
zda sami bozi nezpůsobili ten čin.

KREON

Mlč, než tím žvástem nadobro mě rozhněváš,
a jak jsi starý, budeš lidem pro blázný.
Je nesnesitelná už pouhá představa,
že bozi o tu mrtvolu by mohli dbát.
Snad oni že by chtěli poctu pohřební
vzdát rouhači, jenž přišel chrámy vypálit,
rozmetat jejich sloupoví a oltáře
a všechny řády věků odfouknout jak dým?
Chceš tvrdit, že jsou nakloněni zločinům?
Ne, bozi ne! Jsou mezi vámi občané,
jimž nejsem vhod, a chtěli mi tím vzdorovat.
Jsou takoví, že šuškájí a živí vzdor,
mé vládě stále nechtějí se podrobit.
Ti vychytrale – což je jasné jako den –
úplatkem svedli strážce k tomu zločinu.
Nic totiž lidskou mysl neotrávil
tak jako zlato. Obce, státy rozvrací
a muže jinak řádné vábí z domovů
a svádí poctivé a našeptává jim,
kde jak se učít všelijakým lotrovstvím,
být zločincem a hrát se přitom v bezpečí,
ba zaplatit si navíc úctou občanů.
Však tentokrát ti podplacení zločinci
se přepočtli: svému trestu neujdou.
Já aspoň, jakože se skláním před bohy,
zde přísahám – a to si dobře pamatuj:
jestli mi toho horlivého hrobníka
nevypátráte, nepřivedete ho sem,
dřív neumřete, dokud každou slabiku
z vás nevypáčí nejkrutější mučení!
Pak zvíte, co a v čem je pro vás pravý zisk
a kde se za ním pít. Pak vám vysvitne,

že ziskuchtivost není vrchol moudrosti.
Kdo ze špatností hledá zisk, ten pozná spíš,
jak chutná pád, než aby štěstí dosáhl.

HLÍDAČ

Smím říct jen slůvko, nebo už mám odejít?

KREON

Což nevidíš, jak je mi protivná tvá řeč?

HLÍDAČ

Jen tvému sluchu, či tvé duši? Čemu víc?

KREON

Chceš určit cestu, kudy udeří můj hněv?

HLÍDAČ

Ten pachatel ti trápí duši – já jen sluch.

KREON

Ty jsi mi drzoun všemi mastmi mazaný.

HLÍDAČ

Ať, ale v tomhle zločinu jsem bez viny.

KREON

Jsi vinen, že jsi zaprodal své svědomí.

HLÍDAČ

Je zlé, když soudce svoji soudnost nezkoumá.

KREON

Tak sud' ty sám: Když nezjistíte viníka,
pak na své kůži poznáte, a ještě dnes,
k jak špatným koncům vede touha po zisku.

Odejde do paláce.

HLÍDAČ

Kéž by se viník našel! Ale najde-li,

či nenajde se, to jen osud rozhodne.

Já už sem víckrát ani nohou nevzkročím!

Teď půjdu bohům poděkovat za ten dar,

že přese všechno jsem tu ještě živ a zdrav.

Odejde.

První píseň sboru

SBOR

Je mnoho na světě mocných sil,
ta nejmocnější – člověk sám.
On plaví se na vodách bouřlivých,
kam z vůle své si namíří,
a přemáhá příboj a vichry a vír.
I bohyni nejvyšší, matku Zem,
dárkyni života, rok co rok
pluhem svým ryje a kypří.
V osidla loví ptačí rod
i všelikou plachou lesní zvěř
i němé tvorstvo v hlubinách,
když provazy umně upletl v síť,
člověk, ten nade vše důvtipný tvor.
Divoké šelmy nezkratné
svou vůlí krotí a pevným jhem
ovládá koně i býka.
Myšlenku ovládl stvořením slov
a stvořením obcí své pudy a cit.
Umí se bezpečně ochránit
před zimou, deštěm a proniknout zná
i hrozby budoucí důvtipem svým.
I těžkým chorobám láme hrot.
A jenom smrti, smrti jen
vyhnout se neumí člověk.
Důmysl moudrý, toť jeho dar.
Proč při těch darech se člověk dál
potácí mezi dobrem a zlem?
Proč právo a zákon, dobro a čest
i samu svou vlast si přetváří vždy,
jak vedou ho vášně či pochybný zisk?
Kdo poví, proč je tak vratký a slab
ten mocný a rozumný člověk?

DĚJSTVÍ DRUHÉ

Hlídač přivádí Antigonu.

NÁČELNÍK SBORU

Koho to vidím? Či klame mě zrak?
Že v takové chvíli a právě zde
mám Antigonu zastihnout!
Ty nešťastná,
nešťastným otcem zplozená!
Tys nedbala králova zákona
a bylas chycena při činu,
k němuž tě nerozum svedl?

HLÍDAČ

Tady ji máme, pachatelku zločinu,
tuhle jsme chytli. Zavolejte Kreonta!

NÁČELNÍK SBORU

Jak vidíš, právě vystupuje z paláce.

KREON

Kdo mě chtěl volat? Co je tady nového?

HLÍDAČ

Člověk se, pane, nemá předem zaříkat –
co mnil, to se změní zakrátko. Tak já,
až k smrti polekaný tvými hrozbami,
si umiňoval, že sem víckrát nevtroučím.
A přece jsem tu. Není nic tak příjemné
jak náhlá radost, kterou člověk nečekal.
Jsem tu – a navíc tuhle dívku přivádím.
Tam jsme ji chytli! Pohřbívala mrtvého!
Tentokrát ale to šlo bez losování,

ten lov je můj a nikým si ho nedám vzít.
A nyní, pane, ujmí se jí už ty sám
a sám ji vyslychej a suď. Já konal své,
mně nikdo nyní nemá, co by vytýkal.

KREON

Při čem's tu dívku přistihl? A kde a jak?

HLÍDAČ

Když zase chtěla pohřbít bratra; to je vše.

KREON

Viš, co to říkáš?! Je to pravda? Viděls to?

HLÍDAČ

Na vlastní oči jsem ji viděl pohřbívat
tu mrtvolu, co ty jsi pohřbít zakázal.

KREON

Mluv přesně. Jak's ji viděl, jak's ji přistihl?

HLÍDAČ

To bylo takhle: Když jsme po tvých pohrůžkách
se zase v bázni boží shromáždili na hlídce,
hned všechen prach, co jím byl mrtvý posypán,
jsme hezky smetli, očistili mrtvolu,
kde začala už zahrňvat, a sedli si
po větru na svah, aby zápach nešel k nám.
Druh druhá při tom pobízel a peskoval,
jen aby žádný nelelkoval na stráži.
Čas utíkal, až slunce jako zlatý terč
nám vystoupilo nad hlavu a pálilo,
že darmo mluvit. – Vtom se zdvihla vichřice
a vířila jak prašný sloup až k obloze
a rvala listí ze stromů tam na pláni
a vzduch jen vyl a hučel kolem dokola.
A my v té hrůze jenom oči mhouřili.
Když se to po nějaké chvíli přehnalo,
najednou vidíme tu dívku. Stojí tam
a jako pták, co našel hnízdo bez mláďat
a vypleněné, spustí naříkavý kvíl –
tak ona, vidouc mrtvolu zas odkrytou,

tam nad ní pláče, běduje a proklíná
všechny, kdo takto zneuctili mrtvého.
Pak začne snášet suchou hlínu po hrstech
a z měděného džbánu třikrát dokola
vykoná předepsanou svatou úlitbu.
Jak jsme to zhlédli, hned se přizneme k ní
a lapíme ji – ona nic se nebrání
a slůvkem nezapírá, když ji viníme,
že to, co nyní, provedla i minule.
Já, to se ví, byl tomu rád – a zároveň
mi přišla lítost. Sám se vyhnout pohromě
je dobré. Ale přivést do ní druhého,
a mít ho rád, je smutné. Jenže každému
je vlastní kůže ze všech kůží nejbližší.

KREON (*Antigoně*)

A co ty tady stojíš s hlavou sklopenou?
Mluv, přiznáváš se k činu, či jej zapíráš?

ANTIGONA

Proč zapírat? Já s hrdostí se přiznávám.

KREON (*blídači*)

Ty si teď můžeš zase klidně jít kam chceš,
jsi volný. A tvou nedbalost ti promíjím.
(*Antigoně*)

A ty mi tady bez vytáček odpověz:

Byl ti znám zákaz, který jsem dal vyhlásit?

ANTIGONA

Byl, zajisté že byl, tak dobře jako všem.

KREON

A ty ses opovážila ho překročit?

ANTIGONA

Ten zákaz nevydal nám hromovládny bůh
a rovněž ani z podsvětí, kam přijdeme,
nám lidem nikdo nedal zákon takový.
A nepřipouštím, že by zákon, ten či ten,
vydaný tebou, člověkem, směl platit víc
než nepsaný a nevyvratný věčný řád.

Jen to jsou totiž pro mne platné zákony,
a ty se nezrodily včera nebo dnes –
jdou z hlubin času, do nichž nikdo nedozří.
Ty nikdy nepřestoupím pro strach z člověka.
Že za to zemřu, to jsem ovšem věděla,
i kdybys to byl nevyhlásil veřejně.
A zemřít, třeba předčasně, je pro mne zisk.
Žije-li někdo jako já jen ve strastech,
což není pro něj lepší jakákoliv smrt?
Když tedy na mne tento úděl dolehne,
to není zlé; však bez odporu dopustit,
aby můj bratr, syn mé matky, nepohřben
měl zetlít před branami, to by bylo zlé.
A zdá-li se ti přesto můj čin troufalý,
pak troufalec tu kárá moji troufalost.

NÁČELNÍK SBORU

Je věru na té dívce poznat prudkou krev
po prudkém otci: neustoupí před ničím.

KREON

Tak tedy věz, že příliš nepoddajný duch
se nejspíš zhroutí: sebetvrdší železo,
když vytáhneš je rozžhavené z plamene,
se rozstříkuje, praská, láme na kusy;
divoké koně tenkou uzdou pokrotíš;
a právě tak si nechci ani představit,
že by se otrok někdy vzepjal nad pána. –
Ta už se jednou proti králi vzbouřila,
když překročila zákaz, jež jsem dal;
a druhá vzpoura, když už spáchala ten čin:
že se svým činem vychloubá, mně na posměch.
To učinila žena! Já bych nebyl muž,
kdybych ji nechal, aby prosadila svou.
Ne, třebaš je mé rodné sestry dítětem
a v celém rodu mému srdci nejbližší,
ať ví, že nemine ji nejhroznější trest!
A její sestru rovněž; neboť ona též

má prsty v tomhle pohřbivačském spiknutí.
Ať přijde ke mně! Viděl jsem ji před chvílí,
jak beze smyslů běhá domem sem a tam.
Tak obyčejně prozrazuje svědomí
zlý skutek, jenž byl ve skrytosti osnován.
A stejně nenávidím ty, kdo špatný čin
se pokoušejí vytáčkami přikrášlit.

ANTIGONA

Chceš ještě něco horšího než moji smrt?

KREON

Nic jiného; v tom vidím dostatečný cíl.

ANTIGONA

Proč tedy ještě váháš? Jako mně tvá řeč
se nelíbí a nikdy líbit nebude,
tak tebe zase dráždí každé slovo mé.
A přesto není pro mne slávy slavnější
než to, že bratra jsem svou rukou pohřbila.
Ti všichni zde to dozajista schvalují,
jen kdyby ústa nebáli se otevřít.
Ba, je to asi příjemné být vladařem
a říkat nebo dělat, co ho napadne.

KREON

Tak vidíš věci ze všech Thébanů jen ty.

ANTIGONA

Všichni to vidí, jenže strachy sehnou hřbet.

KREON

A nestydíš se vedle nich tak sama stát?

ANTIGONA

Stydět se, já, že uctívám svou rodnou krev?

KREON

Ten druhý v sobě neměl tvoji rodnou krev?

ANTIGONA

Jsou oba z jedněch rodičů, tak jako já.

KREON

Jednoho ctíš, a druhého tím urážíš.

ANTIGONA

Ten padlý o tom jistě takto nesoudí.

KREON

Když ho ctíš stejně jako toho zločince?

ANTIGONA

Nepadl otrok, nýbrž bratr zahynul.

KREON

Nepřítel vlasti! Druhý její obráncel!

ANTIGONA

Nicméně smrt má stejná práva tu i tam.

KREON

Neplatí tataž míra pro dobré i zlé.

ANTIGONA

A víš, zda tvoje míry platí v podsvětí?

KREON

Kdo nepřítel, i mrtev je mi odporný.

ANTIGONA

Ne pro nenávisť, já jen pro lásku chci žít!

KREON

Svou lásku, chceš-li, pěstuj tedy v podsvětí.

Já co jsem živ, se ženské vůli nepoddám.

Z paláce vyvádějí Ismenu.

NÁČELNÍK SBORU

Hle, tam Ismena vychází

a pro sestru slzy prolévá.

Chmurou své čelo stíněno má

i třpytivý zrak

a vlnou jí spanilé tváře.

KREON

Jen pojď, ty zmije, kterou jsem si odchoval
ve vlastním domě; což mě mohlo napadnout,
že pod mým trůnem hlodá párek rodných krys?
Teď pojď a pověz: příznáváš se k účasti
v tom vzpurném pohřbu, nebo to chceš zapírat?

ISMENA

Já smýšlela jak ona. Proto přiznávám,
že je-li vinna, stejnou vinu mám i já.

ANTIGONA

To Spravedlnost nedopustí! Nechtělaš –
a nemáš na tom podíl. Čin je pouze můj!

ISMENA

Však zato teď, když ty jsi v nouzi, já chci též
na stejné lodi s tebou do záhuby plout.

ANTIGONA

Kdo bratra pohřbil, vědí tamti v podsvětí.
A nač je láska, jež jen slovy miluje!

ISMENA

Ne, nesmíš, sestro, teď mě nesmíš odvrhnout,
jsem s tebou v smrti i v tvých počtách mrtvému.

ANTIGONA

Chceš se mnou sdílet smrt, když nesdílelas čin?
To není spravedlivé: má smrt postačí.

ISMENA

Nač je mi život, mám-li zůstat bez tebe?

ANTIGONA

Tys dbala na Kreonta; jeho se teď ptej.

ISMENA

Nic nezměníš – proč se mi ještě vysmíváš?

ANTIGONA

Jestli se tobě směju, trpký je to smích.

ISMENA

Čím jinak tedy mohu ti být na prospěch?

ANTIGONA

Sama se zachraň, to mi bude útěchou.

ISMENA

Což nesmím na tvém osudu se podílet?

ANTIGONA

Tys vyvolila život, sestřičko, – já smrt.

ISMENA

Však jsem ti řekla, co mě k tomu přimělo.

ANTIGONA

Myslilas na ty, o něž dbáš, – já rovněž tak.

ISMENA

Jsme tedy stejnou měrou vinny obě dvě.

ANTIGONA

Ty ještě žiješ. Kdežto chmurná duše má
je dávno mrtva – a jen mrtvým náleží.

KREON

Ty dívky namouvěru přišly o rozum.
Ta jedna teď – ta druhá, jak se zrodila.

ISMENA

Ach, rozum, pane, jak ten vrozený, tak ten,
co dal nám život, snadno v bídě vyprchá.

KREON

Ne v bídě, ale v špatné společnosti spíš.

ISMENA

Jak já mám zůstat živa sama, bez sestry?

KREON

O té mi nemluv. Ta už k živým nepatří.

ISMENA

Chceš vskutku svému synu zabít nevěstu?

KREON

Jsou jiné brázdy, které může osévat!

ISMENA

Vždyť jeden pro druhého jsou jak určení.

KREON

Pro špatnou ženu já jsem syna nezpłodil!

ISMENA

Jak málo, milý Haimone, tě otec dbá!

KREON

To je mi marných nářků pro svatební noc!

NÁČELNÍK SBORU

Což opravdu chceš o ni syna oloupit?

KREON

Ten planý sňatek rozváže už sama smrt.

NÁČELNÍK SBORU

Tak ty jsi pevně rozhodnut, že zahyne?

KREON

Tys řekl. A už dost těch řečí. Sluhové,
tam dovnitř mi je odved'te. A uvěznit
a jak dvě otrokyně pevně uvázat!

I tvrdým chlapům často chce se uprchnout,
když jícen smrti před nimi se rozvírá.

Antigona s Ismenou jsou odvedeny do paláce.

Druhá píseň sboru

SBOR

Jsou blaženi ti, jimž nezraje hořce života strom.
Neb komu se řízením bohů v základech otřeše dům,
pak stihá neblahá kletba jeho i celý ten rod:
tak jako vlna za vlnou,
když vichr moře rozbouří
a přes temné hlubiny žene tu zpěněnou tříšť,
zkalenou rmutem ode dna,
zatímco bičovaný břeh
tou vichřicí sténá, chví se a puká.

NÁČELNÍK SBORU

Tak od dávných dob dům Labdaka krále a celý ten
rod

je s dětí na děti krutými ranami osudu štván
a nikdo v tom rodě se nevyhne bědám, jež nemají
dna.

To mstí se na nich kterýsi bůh.

Teď v Oidipově rodině

se rozvil zářivě poslední letorost –

a nyní i ten se zatmívá

pod čepelí bohů podsvětních,

pod přívalem slov a slepotou mstivou.

SBOR

Kdo, nejvyšší z bohů, by sílu měl
tvé moci úspěšně odpor klást,
když ani Spánek, ten tišitel všeho, nemá tu moc,
ba sám běh času je bezmocný!
Neboť ty, časem nezranitelný,
po věky Olympem vládneš,
zahalen v oblaku třpytivé záře.
Vždy bylo, jest a bude zas,
že neměnný zákon vládne nám:
co komu je v životě souzeno,
tomu se na dráze života nevyhne nikdo a nic.

NÁČELNÍK SBORU

Někoho leckdy utěší
naděje bludná v příboji běd;
a jiného v toužení lichém
jen zhoubně obloudí zas.
Tak vede toho, kdo netuší zlo,
až dokud nohy mu nesžehne plamen.
Je známa prastará moudrost,
jak ji dal kdosi nám bezradným lidem:
že koho bůh míní zahubit,
tomu se dobrem zdává zlo,
a tím spíš neujde pohromě,
které jde vstříc a která ho stihne za krátký čas.

DĚJSTVÍ TŘETÍ

Přichází Haimon.

NÁČELNÍK SBORU (*Kreontovi*)

Tu přichází Haimon, tvůj nejmladší syn
a poslední naděje rodu. To hněv
a vzrušený žal ho přivádí sem
nad bolestným osudem Antigony?

KREON

To záhy zvíme líp než věštcí nějací. –
Už, synu, znáš, co já jsem pevně rozhodl,
a přicházíš sem roztrpčen a rozhněván?
Nebo – ať jednám tak či onak – máš mě rád?

HAIMON

Já, otče, jsem tvůj syn. Tvůj rozum, zásady
mé kroky řídí a já jdu tou cestou rád.
A žádný sňatek nebudu klást nikdy výš
než tvoji vůli, která je mi posvátná.

KREON

Tak tě rád slyším, synu! To je rozumné,
otcově vůli ochotně se podřídit.
Vždyť proto právě toužívá muž po synech
a k poslušnosti chce je doma vychovat,
by nepřátelům stavěli se na odpor
a zato přátel otcových si vážili.
Kdo ale vzdorné děti na svět přivede,
co jiného v nich zplodil než bič na sebe

a škodolibou radost vlastních nepřátel!
Ne, synu můj, ty pro tu pomíjivou slást,
co žena dá, se neodříkej rozvahy.

A věz, že špatná žena mrazí v objetí,
když taková ti má být navždy manželkou.
Zlý druh či družka horší jsou než tajný vřed.
Nuž, zavrhní tu dívku, – mezi mrtvými
ať ženicha si hledá! Je to nepřítel.

Veřejně byla přistižena při činu,
jímž porušila zákon, sama jediná.
Nebudu obci na očích stát jako lhář –
ta zemře. Ať si volá bohy na pomoc.
Jak totiž mohu kázeň žádat od cizích,
když takto se mi vyvede má vlastní krev!
Jen ten, kdo ve svém domě zachovává řád,
i v obci pak se jeví řádným občanem.

Kdo přestoupí však ze zpupnosti zákony
a těm, kdo vládnou, chce svou vůli vnucovat,
nedojde u mne chvály ani opory.
Zvolený vladař musí veskrze být ctěn
a jeho vůle platí v dobrém jako zlém.
Kdo takto jedná, ten by uměl dojista
i vládnout sám i dát se snadno ovládat
a v době války potom v šiku bitevním
se osvědčit jak dobrý bojovník a druh.
Nic totiž není horšího než nekázeň.

Ta obce, domy, rody rozvrací,
ta leckdy strhne na útěk i spojence.
A jenom kázeň, jenom úcta k rozkazům
i v nebezpečí dovede být záchranou.
A proto nutno poslouchati příkazů
a nesnížit se nikdy na otroka žen.
Mám-li kdy padnout, mužem chci být poražen,
a ne být jenom hříčkou ženských rozmarů.

NÁČELNÍK SBORŮ

Co tady slyším, jestli věk mě nešálí,
je rozumné a nedá se to říci líp.

HAIMON

Ach otče! Bozi lidem rozum vštěpují,
a je to pro nás věru nejcennější dar.
Já ovšem nechci říci, ani nemohu,
že by tvá slova byla v něčem nesprávná.
Přesto i druhý může mít své mínění.
Já jsem zde k tomu, abych ve svém zájmu dbal,
co mluví kdo, co koná, co snad vytýká.
Tvůj pohled vnuká bázeň prostým občanům,
že neřeknou, co tobě není příjemné.
Ke mně však se to přece jenom donese,
že vím, jak obec nad tou dívkou nařiká.
Ta, jež si toho zaslouhuje nejméně,
má bíděně skončit za tak chvályhodný čin!
Za to, že bratra, který padl jako muž,
nechtěla nechat bez pohřbení za koříst
hltavým psům a mrchožravým krkavcům.
Spíš prý si za to zaslouhuje chval a cti!
Tak se dnes trpce šeptá mezi občany.
Věř, otče, na ničem mi nezáleží tak
jak na tvém štěstí, aby bylo trvalé.
Je chloubou dětí moc a sláva otcova –
a chloubou otce takto smýšlející syn.
A proto v sobě neživ jen ten jeden cit,
že nesporné je pouze to, co řekneš ty.
Kdo totiž myslí, že je moudrý jen on sám
a myšlením i slovem všecky převýšil,
ten ukáže se často prázdnou nádobou.
Muž naopak, byť sebemoudřejší, je rád,
když tu a tam se přiučí, a ustoupí.
Tak jako mnohé stromy u divokých řek:
který se poddá proudu, větve uchrání,

který se vzpírá, stržen je i s kořeny.
A stejně lodník, napíná-li přesprávil
a nepovolí lano, tak se převrátí –
a je-li živ, dál potom pluje vzhůru dnem.
I ty tak v nitru povol, změň svůj rozsudek!
A jestli smím, ač možná ještě příliš mlád,
i já zde říci své, je zrozen k vladařství,
kdo všechno zná a všechno umí pochopit;
a pokud nerozumí – neboť kdo zná vše? –
když dobrou radou jiných dá se poučit.

NÁČELNÍK SBORU

Slyš, pane, co ti říká. – A ty zase slyš,
co praví otec. Oba moudře mluvíte.

KREON

Já při svém stáří mám si chodit pro rozum
do školky toho výřečného mladíčka?

HAIMON

Nic špatného jsem neřikal. A jsem-li mlád,
dbej spíše na věc, o niž jde, než na můj věk.

KREON

Oč tedy jde? Že odbojníka máme ctít?

HAIMON

Já nezamýšlel vzdávat úctu darebům.

KREON

A právě tohle ona chtěla učinit!

HAIMON

Tak ovšem celá thébská obec nesmýšlí.

KREON

Má tedy obec rozhodovat místo mne?

HAIMON

Tak vidíš, sám teď mluvíš jako mladíček.

KREON

Mám vládnout podle vůle jiných, nebo své?

HAIMON

Je konec obce tam, kde vládne jeden muž.

KREON

Což není celá obec v rukou vladaře?

HAIMON

To by pak bylo lépe vládnout na poušti.

KREON

Zdá se, že horlivě se biješ za ženu.

HAIMON

Což ty jsi žena? Tebe tu mám na mysli.

KREON

Ty buď jak buď se tady troufáš se mnou přít?

HAIMON

Protože vidím, že jsi tady v nepravu.

KREON

Jsem v nepravu, když hájím úřad vladaře?

HAIMON

Hájíš jej tím, že úcty k bohům nechceš dbát?

KREON

Tak umí kroutit řeč, kdo ženě propadl!

HAIMON

Já nepropadl hanbě ani špatnosti.

KREON

Cokoli řekneš, ve všem bráníš jenom jí.

HAIMON

Ji, tebe, sebe, i ty bohy podsvětní.

KREON

Jsi ženin otrok. A teď ani slovo víc!

HAIMON

Jen sám chceš mluvit, jiným slovo upíráš.

KREON

Za živa si ji za manželku nevezmeš!

HAIMON

Pak tedy zemře – ale věz, že sama ne!

KREON

Ty troufalče, i hrozit ještě bys mi chtěl?

HAIMON

Nehrozím, jen ti vyvracím tvůj nerozum.

KREON

Však brzo na to vyvracení doplatíš.

HAIMON

Kdo slyší jen sám sebe, s tím je těžká řeč.

KREON

Drž tedy jazyk za zuby, ty zženštilý.

HAIMON

Jen svého otce v tobě ctím, ty posedlý.

KREON

Opravdu? Hleďme. Ale při bozích, to věz,

že spláčeš nad tou uštěpačnou drzostí!

– Přiveďte sem tu vzteklou čarodějnici,

ať zemře před očima svého ženicha!

HAIMON

Mně před očima? Na to nesmíš pomyslet,

že by sis mne vzal k její smrti za svědka.

A mne už víckrát živého tu nespattíš!

Pak zuř, jak umíš, před těmi, kdo hrbí hřbet.

Odběhne.

NÁČELNÍK SBORU

Ten jinoch, pane, v prchlém hněvu odešel –

a mladá mysl těžce snáší hněv a žal.

KREON

Ať ukáže, co umí ve svém hrdinství!

Ty dvě už stejně nezachrání před smrtí.

NÁČELNÍK SBORU

• Ty zamýšlíš je poslat na smrt obě dvě?

KREON

Máš pravdu. Tu, jež nespáchala nic, tu ne.

NÁČELNÍK SBORU

A tamta první? Jakou's pro ni určil smrt?

KREON

Do pustých skal, kam živá noha nevkročí,

ji odvedou a v hrobce pohřbí za živa.

Jíst dostane jen tolik, abych pro vraždu

snad nepřivolal pomstu bohů na obec.

Tam ať si vyzývá ty své bohy podsvětí,
když nezná jiné – k těm ať volá o milost!
A ne-li, aspoň před smrtí ať pochopí,
že neradno je ctít, co navždy zaniklo.
Odejde.

Třetí píseň sboru

SBOR

Ó Erote, bože vítězný,
ó lásko všudy přítomná,
jež zaléváš ohnivou dívčí tvář
šálivým klidem jak měsíční svit!
Ty na moři vládneš i v hlubinách hor,
ty bohům a lidem i němému tvorstvu,
ty všemu, co zpívá a všemu, co pláče,
ty všemu, co dýchá, svůj vléváš dech.
A koho jsi zajal, ten šílí.

Ty, Erote, k vášním a často i k zlu
strhuješ moudré i pošetilé.
Tys roznítil také tento svár
otce a syna, v nichž tatáž krev.
A kdo v tom sporu je vítězem,
toť plamenný, osudný dívčí zrak,
ten důvěrný společník tajemných hlubin,
v nichž osudů tvar se utváří.
I ve smrti vítězí láska.

DĚJSTVÍ ČTVRTÉ

Služové vyvádějí Antigonu z paláce.

NÁČELNÍK SBORU

Ne, toto když vidím, bouří se též
i ve mně proti vladaři vzdor.
Kdo krvavou lítostí nebyl by jat,
když čeká tu dívku svatební síň,
kde pojme ji smrtelný spánek!

ANTIGONA

Ó provodte, občané rodných Théb,
mou poslední pozemskou pouť.
Už naposled koupám smrtelný zrak
v té líbezné záři sluneční –
už nikdy víc! už nikdy víc!
Tam k ponurým břehům podsvětních vod
mě odvádí smrt.
Los nevěsty šťastné nebyl mi přán,
mě nepolaskal svatební zpěv
za milostných mdlob;
mým ložem i chotěm jen bezedné hlubiny jsou.

NÁČELNÍK SBORU

Jdeš zato věncena slávou a ctí
v ty háje, kde vládne věčný mír.
Tvé tělo neleptá choroba zlá
a neporušil je krvavý meč.
Ty jediná z lidí a po vůli své
již zaživa v podsvětí vstoupíš.

ANTIGONA

Já slýchala píseň – a každý ji zná –
o Niobě, matce bolestné,

již neblahý Tantalos otcem byl,
jak zoufalá pro smrt dětí svých
se proměnila ve skálu.

A slzí ta skála ještě i dnes,
jak vypráví zvěst.

Vždy znova ji smáčejí sněhy a déšť
a konce není potokům slz.

Já zkamením též,

v sen smrti zakléta, budu jen o hoři snít.

NÁČELNÍK SBORU

Ta, o které mluvíš, je z bohů a též
i sama půl bohyně jest. Ale my
jsme smrtelní lidé. Jak vznešený los,
když ty jako bohyně trpěti máš
a jako bohyně zmírat.

ANTIGONA

Toť výsměch, a bolí. Proč, pro bohy otcovské,
i ty mě zraňuješ před smrtí?

Až zemřu, pak mluv.

Má vlasti, občané mí,

vy všichni, kdo smíte tu žít,

vy říční prameny mých Théb,

vy dálné slunné obzory,

já za svědky беру si aspoň vás,

jak sama nad sebou zpívám si pohřební zpěv,

když sama všechny své rodné jsem pohřbila dřív.

Já nešťastná,

jež u živých domov ztratila již

a u mrtvých jej dosud nenašla.

NÁČELNÍK SBORU

Tys dospěla na vrchol odvahy,

až k trůnu zákonů nejvyšších.

A žes tu klopýtla, dítě mé?

To pykáš jen za viny otců.

ANTIGONA

Co všechno tím slovem v duchu mi vyvstává!

Ten stálý žal, jež za otce mám,

ten osudu hněv,

jenž hubí celý náš rod,

to otcovské lože, ten hřích,

kde se svou rodičkou spal syn,

kde s matkou mou spal otec můj

a z něhož jsem vzešla, já nešťastná.

K těm se svým panenstvím planým odcházím nyní
i já.

Ó bratře můj!

Jen zkázu přinášel každý tvůj krok,

i mrtev ještě sestru zabíjíš.

NÁČELNÍK SBORU

Je velkou ctí své mrtvé ctít.

Kde však je moc, tam vzdorovat

se vlastní mocí nesluší.

Tvou zkázu zavinil tvůj vzdor.

ANTIGONA

Bez přátelské slzy, bez písní svatebních
se na smrt ubírám.

Už nikdy, já neblahá, za jitra nezdvihnu zrak,

ó slunce, do tvé tváře!

A nikdo mi ruku nepodá

a nikdo mě neoželi.

Mezitím vstoupil Kreon.

KREON

Což nevidíte, že by konce nebylo

těm nářkům, jako u všech, které čeká smrt?

Už ať je odtud! Jak jsem pravil: ve skalách

ji uzavřete do té hrobky klenuté

a necháte ji tam, až pro ni přijde smrt –

nebo ať v hrobě snuje dál sny nevěsty.

Ať tak či tak, my zůstaneme bez viny:
my pouze styku s lidmi jsme ji zbavili.

ANTIGONA

Má hrobko, šerá moje sní svatební,
můj věčný dome, jež už nezadýchá lidský sen!
Jdu ke svým, kterých panovnice podsvětí
už nečítaně ve svou náruč přijala.

Jdu jako poslední a nejbídnější z nich,
dřív než mi došel olej v lampě života.

Však na odchod mám jednu mocnou útěchu:

že ty, můj otče, mě tam vlídně uvítáš,
i ty, ach matko, bratře nešťastný, i ty.

Já, moji mrtví, všechny jsem vás omyla
i ustrojila, vzdala pocty pohřební.

A za to, že i tebe, Polyneiku můj,
jsem pohřbila, teď sklízím tuto odměnu.

Dobří však vědí, že jsem dobře činila.

Přestože nikdy, ani jako matka snad
či manželka nad mrtvolami drahých svých
bych proti obci nechtěla se provinít.

Proč toto říkám? Jaký zákon sleduji?

Být vdovou, našla bych snad muže druhého,
i za dítě bych od jiného měla náhradu.

Že rodiče však vyrvalo mi podsvětí,

já ani bratry nesmím po svém boku mít.

Tak zní ten zákon! Proto jsem tě před všemi,

můj bratře, chtěla uctít. Jenže Kreon král
to nazval vzpourou, zpupností a zločinem.

A nyní odvádí mě odtud násilím

tam, kde mě nečekají hody svatební

a snubní lůžko a pak dítě u prsu.

Ne, odtržena od těch, které miluji,
zaživa vcházím do hrobky, já nebohá.

Já porušila zákon bohů – který? v čem?

Já neblahá, nač ještě k bohům vzhlízet mám?

Koho z nich volat o pomoc, když za zbožnost

a úctu k nim jsem trestána tak bezbožně?

Ne, jestli bozi s tímto trestem souhlasí,

snad až tam dole poznám, v čem jsem chybila.

Jestliže však se mýlí moji soudcové,

kež nezakusí křivdu, jakou činí mně!

NÁČELNÍK SBORU

I nyní ještě šlehá z ní

týž vášnivý žár.

KREON

Mám horlivé sluhy! Však dostanou své

a draho jim přijde ta liknavost!

NÁČELNÍK SBORU

Z těch slov už slyším krok co krok,

jak přichází smrt.

KREON

Snad nečekals, že bych změnil svůj soud?

Co rozhodnu, stane se jistě a hned!

ANTIGONA

Mé město, má vlasti, domove můj,

vy bozi mých otců,

má hodina přišla, je k odchodu čas.

Jen pohleďte na mne, mužové Théb,

kterak a od koho trpět mám,

že ctíla jsem odvěký řád.

Sluhové Antigonu odvedou.

Čtvrtá píseň sboru

SBOR

Co zvěstí již ukryto v paměti lidské

o těch, kdo stížení osudem hrůzným

naplňovali neznámý zákon,

nad kterým v úžase stojíme ještě i dnes.

Ti za viny své či za viny otců

platili mukami těla i duše

a začasťe pouze co v žernovech zrna
drceni byli obecnou bouří
a hněvem a vášněmi druhých odváti jako ve vichru
list.

Co zmůže tu pláč, co zmůže tu vzpoura,
co lidské síly, když každý jde sám
vstříc osudu, až jako dešťová kapka
o tvrdou zem se roztrhne!
A zatímco jedna už skončila pádem,
druhá se řítí, netušíc ještě,
kam dopadne ona a co na ni čeká.
A kdyby na ni zavolał kdosi,
„vyhni se včas“, už nezmění dráhu a nezbrzdí smrtí-
cí pád.

Vstoupí Teiresias vedený chlapcem.

TEIRESIAS

Otcové thébští, ve dvou přicházíme k vám,
ač s jedním párem očí; neboť slepého
po správné cestě musí někdo druhý vést.

KREON

Co nového nám, Teiresie, přinášíš?

TEIRESIAS

Hned ti to povím: a ty věstce poslechni.

KREON

Vždyť já jsem se tvým radám nikdy nevzpíral.

TEIRESIAS

A také's byl své obci dobrý lodivod.

KREON

Rád dosvědčím, že prospěšně jsi radíval.

TEIRESIAS

Tak věz: teď právě kráčíš ostřím osudu.

KREON

Co chceš tím říci? Zamrazilo mě z tvých slov.

TEIRESIAS

To brzy poznáš, díky mému umění.

Já seděl u svých ohňů, kam se slétají
mí věštní ptáci, když jsem náhle uslyšel
prazvláštní neklid, zdivočelý skřek a kvil.

A překřikovali se jako splašení

a zobany a spáry bili do sebe

a tloukli křídly, jak jsem jasně rozeznal.

Já zneklidněn se ihned běhal k oltáři,

zapálím obět: ale místo vzplanutí

jen čoudila a veškerý tuk z vnitřností
se bez plamené líně tavil v popelu,
žluč prskala a na vše strany stříkala
a sádlo v těžkých kapkách řinulo se z kýt,
jen očazené holé kosti zůstaly.
Já poznal, že se věštná žertva nedaří,
jak mi to věrně popisoval zde ten hoch
– on totiž mně je vůdcem, jako jiným já.
Tak pro tvou svévoli teď obci hrozí zlo.
Jsou poskvrněny naše svaté oltáře
smečkami psů a dravců, jimž je pokrmem
ten před branami ležící syn Oidipův.
A proto bozi odmítají z obětíšť
plamen a dým z těch zažehnutých tučných kýt;
a ptáci, nasycení masem padlého,
si nechávají v hrdle blahověstný hlas. –
Zvaž znova všechno, synu můj. Vždyť chybovat
je lidské, každý smrtelník se pomýlí.
Však pro svůj omyl, i když hrozí pohromou,
neztrácí ještě rozum, sílu ani čest,
kdo včas jej pozná, potlačí a napraví.
Jen setrvávat v omylu je zpozdilé.
Ty rovněž povol, ustup tomu mrtvému.
Je hodno muže, vraždit mrtvé podruhé?
To říkám pro tvé dobro, se vši rozvahou;
a prospěšno je dobré rady poslechnout.

KREON

Už vidím, starče, že jak střelci do terče
míříte všichni na mne: málo bylo slov,
ještě i věštby jste si vzali na pomoc?
Jen kusem zboží jsem se pro vás věštce stal.
Nu dobrá, kupčete si, zlato hromadíte,
tamtomu stejně nevyvzdorujete hrob!
A kdyby sami orlí, ptáci Diovi,
před boží trůn ho za svůj pokrm přivlekli,
já před nějakou „poskvrnou“ vám necouvnu

a nedovolím Polyneika pochovat.
Mně nikdo nenamluví, že by smrtelník
měl moc, tím nebo oním bohy poskvrnit.
Ty, starče Teiresie, měl bys ovšem znát,
i silného že stihne pád a potupa,
když za peníze lživě kryje ničemnost.

TEIRESIAS

Ach, je to bída, když tak člověk uváží –

KREON

Co? A proč házíš kulatými slovíčky?

TEIRESIAS

– že rozvážnost je nejcennější lidský dar –

KREON

Tak jako hloupost nejvážnější choroba.

TEIRESIAS

– a právě tato choroba tě užirá!

KREON

Já nechci věštce za urážky urážet.

TEIRESIAS

A urážíš. Či nenazvals mou věštbu lží?

KREON

Vím, jak se každý věstec třese na svůj zisk.

TEIRESIAS

Ne tolik jako každý vladař o svou moc.

KREON

A že jsem já tvůj vladař, na to zapomněls?

TEIRESIAS

Ne tak jak ty, že za svou vládu vděčíš mně.

KREON

Jsi moudrý věstec, ale v srdci tajíš jed.

TEIRESIAS

Co tajím v srdci, nevíš; mám to prozradit?

KREON

Jen prozrad', ale nehleď při tom na prospěch.

TEIRESIAS

Ba, právě ten mám stále na mysli: ten tvůj.

KREON

Buď jist, že slovy si mě nikdo nekoupí.

TEIRESIAS

Věz tedy, že se neotočí mnohokrát
loukotě slunečního vozu na nebi,
a jeden z tvých tam mezi mrtvé odejde.
Zaplatí spravedlivou cenu za tvůj hřích,
že to, co světlu náleží, jsi svrhl v tmu
a živé duši v hrobě schystal příbytek,
podsvětním bohům upíraje mrtvého,
jenž znesvěcen a znectěn leží u hradeb.
Na toho nemáš právo ty a žádný bůh
tam nahoře: všem všudy pášeš násilí.

A proto kruté lýtice už číhají,
jak pomstít hříchy proti bohům těm i těm
a uvrhnout tě do tvých vlastních osidel.

A míníš-li, že věštba má je koupena,
sám zakrátko se o té pravdě přesvědčíš,
až nářky žen i mužů naplní tvůj dům.

A nepřátelství klíčí v nitru mnoha měst,
jichž mrtvé nechals bez pohřbení za pokrm
psům, hyenám i ptákům, ano, právě těm,
a ti pak zamořují oltáře těch měst.

Tak za urážky jsem ti přímo do srdce

jak střelec vyslal neselhávající šíp,

a vězí dobře – mukám už se nevyhneš.

Nu, hochu, a my půjdem, veď mě domů zas,

ať, chce-li král, se proti mladším vyzuří,

než naučí se krotit řeč, než dozraje

k mírnější, rozvážnější mysli, než má teď.

Odejde s chlapcem.

NÁČELNÍK SBORU

Ten stařec, pane, odchází zle rozhněván
a hrůznou věštbu ti tu zůstavil. Já vím,
že za celou tu dobu, než mi zbělel vlas,
on nikdy obci ani slovem neselhal.

KREON

I já to vím a je mi úzko. Povolit,
zdá se mi strašné. Ale odpovídat dál,
když hrozí osud, je snad ještě strašnější.

NÁČELNÍK SBORU

Teď, Kreonte, se musíš správně rozhodnout.

KREON

Co dělat, řekni! Tentokrát tě poslechnu.

NÁČELNÍK SBORU

Jdi, propuť dívku ze skalního vězení
a pohřbi, jak se sluší, toho padlého.

KREON

To obojí mi radíš? Musím povolit?

NÁČELNÍK SBORU

Už neotálej, pane! Rychlá jako blesk
je pomsta bohů, když se ve zlu setrvá.

KREON

Těžko je zvrátit smýšlení tak najednou –
a ještě těžší marně s nutností se přít.

NÁČELNÍK SBORU

Už jdi a všechno učiň sám, ty osobně!

KREON

Už spěchám, jako že jsem král. – Hej sluhové,
sem ke mně všichni, kde jste kdo! A sekyry
a mlaty s sebou! Rychle všichni do těch skal!
A já – když jednou jsem už změnil rozsudek –
já ji dal spoutat, já ji nyní zbavím pout.

Teď tuším, že je nejlépe, když člověk ctí
posvátné zákony až do smrti. Mám strach!
Kreon se sluby odkvapí.

P á t á p í s e ň s b o r u

SBOR

To k tobě nyní, radostný bože rév,
chceme v písni hlasy pozdvihnout,

že z úzkostí a nových béd
se víno naděje čistí.
Ty vinorodý thébský kraj
vždy nad jiné jsi míval rád
co svoji pozemskou vlast.
I vody řek
svou svěžestí opojnou
tě v této krajině slaví.

Už nemeškej, pospěš, útěšný bože náš,
a zrak i srdce nám rozjasni
svým douškem nepomíjivým
a míru provždy nám dopřej!
Kdo probudil se z vin a chmur,
kdo z temných vášní, uchop jej
a cestou jasnou ho ved'.
Ať navždy již
z té dědičné kletby vin
se uzdraví slunečné Théby!

Vstoupí posel.

POSEL

Občané, věrné děti staroslavných Théb!
Už nikdy nechci chválit život člověka
či odsuzovat, dokud konce nedospěl.
Neb stejnou měrou šťastného i bědného
dovede osud srazit nebo pozdvihnout;
a do budoucna nedohlédne lidský zrak.
Byl donedávna Kreon hoden závisti:
když od nepřátel osvobodil thébskou vlast
a potom vládl jako svrchovaný pán
a šťastně kolem něho vzkvétal jeho rod.
A nyní přišel o všechno. Neb komu vzat
zdroj radosti, ten podle mého nežije,
ten zaživa už mezi mrtvé náleží.
A kdybych měl dům jako hrad a žil jak král,
jen radost nemít, o ni zůstat ochuzen –
děkuju, ani za stín kouře neměním
to všechno štěstí, v kterém není radosti.

NÁČELNÍK SBORU

Jakou to pro krále zas neseš hroznou zvěst?

POSEL

Jsou mrtvi; živi zavinili jejich smrt.

NÁČELNÍK SBORU

Kdo je čím vinen? Kdo tu koho zabil? Mluv!

POSEL

Je mrtev Haimon, leží zabit ve skalách.

NÁČELNÍK SBORU

Jak zahynul? Svou rukou, nebo otcovou?

POSEL

Svou – ale otce proklel jako viníka.

NÁČELNÍK SBORU

Tvá slova, věštče! Jak se hrůzně splnila!

POSEL

A na nás je v té hrůze uvážit, co dál.

Vchází Eurydike se služkami.

NÁČELNÍK SBORU

Tam stojí Eurydike, Kreontova choť.

To mateřský strach o syna ji žene k nám,

či náhoda ji právě z domu vyvedla?

EURYDIKE

O čem jste tady hovořili, občané?

Vycházím právě z domu plna neklidu

s úmyslem obětovat dary bohyni.

A právě když jsem chtěla bránu otevřít,

zaslechnu něčí pláč a nářky. Co to jest?

Ve vzduchu visí něco jako neštěstí,

že sotva slyším křik či pláč, hned omdlévám.

Povězte, o jaké zde ráně byla řeč!

Dost v pohromách jsem zkušena – chci vědět vše!

POSEL

Já, vzácná paní, jako svědek očitý

ti všechno podle pravdy věrně vyličím.

Proč také něco zkrášlovat a vzápětí

tu stát co lhář, když pravda vyjde najevo?

Já spěchal s králem v průvodu tam na tu pláň,

kde Polyneikés ležel dosud nepohřben

a psy a ptáky k nepoznání rozsápán.

Tam vzývali jsme s nářkem bohy podsvětí,

ať od nás odvrátí svůj spravedlivý hněv.

Pak to, co z něho zbývalo, jsme omyli

svěcenou vodou, nalámali haluzí

a spálili; pak z rodné hlíny mohyly

jsme nad ním navršili. A pak za dívkou

tam do skal do té její snubní komnaty.

Vtom najednou už z dálky slyší jeden z nás
jakoby ston a vzdechy tam z té jeskyně
a honem to jde Kreontovi ohlásit.

Ten také už ty divné nářky uslyšel

a přiblíží se k jeskyni – a najednou

sám začne nahlas bědovat: „Já nešťastník,

sám sobě mám být prorokem? Jdu nyní snad,

ač nevěda, po nejstrašnější z lidských cest?

Vždyť co tam slyším, to je přece synův hlas!

Honem se všichni spusťte do té jeskyně,

odvalte kámen, vnikněte až do hrobky

a přesvědčte se, byl-li to hlas Haimonův,

co jsem teď slyšel, či mě bozi šálili!“

My, jak nám vladař ve svém strachu nařídil,

jsme do té hrobky pronikli – a najdem ji,

jak visí, uškrcena vlastním závojem,

od stropu jeskyně – a Haimon v zoufalství

jí vkleče boky objímá a naříká

nad přeneblahou smrtí svojí nevěsty

a nad zmařenou svatbou, dílem otcovým.

Ten, jak to vidí, zděsí se a s výkřikem

se žene dovnitř, volá ho a běduje:

„Cos mi to, synu, učinil, co zamýšlíš?

Pojď, vzpamatuj se, nech už blouznění a hrůz,

pojď ven, a já tě na kolenou odprosím!“

Tu Haimon mlčky na něj oči vytřeští,

pak beze slova sáhne k boku po meči

a v prchlivosti tasí proti otci zbraň.

Ten však se ráně vyhne – Haimon rozzuřen

sám na sebe se vzteká, znovu zdvihne meč

a vrazí si ho do prsou až po jilec.

A ještě při vědomí ze všech zbylých sil

se k dívce přitiskne a její bílou pleť

zalévá krví, která se mu řine z ran.

A tak tam leží mrtev mrtvé v náručí

a snoubí se s ní v podsvětí jak na důkaz,

že pro člověka není zhoubnějšího zla
než zarytý a sebejistý nerozum.

Eurydike se beze slova vrátí do paláce.

NÁČELNÍK SBORU

Co nyní bude? Paní odešla jak stín
a na tvé zprávy ani slůvkem nehlesla.

POSEL

Ba, divné je to. Ale já si myslím tak:
že je jí stydno dávat hoře najevo
zde před občany – že tam doma v paláci
do ženských prsou vylije svůj hořký žal.
Je strastem zvyklá, ta si hned tak nezoufá.

NÁČELNÍK SBORU

Já nevím. Planý nářek bývá nářek hlasitý,
však němé hoře nevěští nic dobrého.

POSEL

Půjdu se ihned podívat, zda nechtěla
před námi něco děsivého zatajit.
Máš asi pravdu, zarputilé mlčení
je v takovéhle chvíli špatným znamením.
Posel vejde do paláce.

Vstoupí Kreon, skláněje se nad Haimonem, ježž přinášejí mrtvého.

NÁČELNÍK SBORU

Hle, vladař sem právě přichází!
A smím-li užít těch krutých slov:
ne cizích vin, své viny plod,
krvavý plod si přináší.

KREON

Co spáchal tu šílený omyl, zavidlost má,
můj vražedný hněv!
Sem pohled'te, sem,
kde z téže krve oběť i vrah!
Jak neblahý byl můj překotný soud!
Tak záhy, tak mlád, ó synu můj,
ohó, ohó,

jsi navždy, navždy odešel,
ne z šílenství svého – šílenou zpupností mou!

NÁČELNÍK SBORU

Žel, třikrát žel, že pozdě pravdu nalézáš.

KREON

Ó běda mně,
až nyní chápu! Ale to mě slepotou
snad sami bozi ranili a svedli z cest
a do bludišť mou bludnou mysl uvrhli
a radost života mi zašlapali v prach.
Ach, zlý je, zlý ten bludný úděl muk a hrůz!
Posel vyjde z paláce.

POSEL

Tvým ranám, pane, není konce ani dna.
Své jedno hoře držíš tady v náruči,
a druhé čeká v paláci, jak poznáš sám.

KREON

Co, jaké druhé?! Může žal být žalnější?

POSEL

Tvá žena, matka mrtvého, je mrtva též,
proud života si v bolu vypustila z žil.

KREON

Ó běda, bezedný přístave podsvětních vod,
proč jsi mě zahubil, proč?
Ty posle neblahých zpráv,
jakou to pohromu přinášíš zas,
že zabitého dobíjíš?
Co nového ještě pro mne máš?
Ohó, ohó!
Že údělem ženy mé má být
zas krvavá smrt?

Z otevřené brány paláce vynášeji mrtvolu Eurydike.

POSEL

Jen pohleď sám; už nikdo nic ti netají.

KREON

Ó běda,

už druhou pohromu tu vidím před sebou.
Co dál, co ještě uvidím, já ubohý?
V náručí držím svého syna mrtvého,
a o krok dále jiný drahý nebožtík.
Nešťastná matko nešťastného dítěte!

POSEL

Tam u oltáře sama probodla si hrud'
a zdvihla clonou smrti zastíněný zrak
a kvílela nad svými syny: první z nich
padl v tvém šiku na hradbách a druhý dnes.
A pro smrt obou tebe, králi, proklela.

KREON

Ó běda mně,
já zešlím hrůzou. Proč někdo z vás
mi nevrazí ocel do prsou?
Já nešťastný, běda mně,
jen v neštěstích tonu, kamkoli obrátím krok.

POSEL

Ba, že jsou mrtvi oba tvoji synové,
to mrtvá jenom tobě kladla za vinu.

KREON

Jen řekni ještě, jakou smrtí skončila?

POSEL

Vždyť říkám: sama dýkou probodla si hrud',
když zvěděla, jak bídne zahynul tvůj syn.

KREON

Ó běda mně, já jediný jsem vinen vším,
a nikdo než já, já bídny, já vrah,
to já je zhubil, já, druh pohrom a béd,
ach, nyní to vím! Sem ke mně, sluhové, sem
a veďte mě odtud, rychle mě odveďte pryč!
Vždyť co jsem já? Jen prázdné nic a hůř než nic!

NÁČELNÍK SBORU

Toť útěcha, ač může-li co utěšit:
čím kratší strast, tím snáz ji sneseš – a my též.

KREON

Jen přijď, už přijď,
můj osude, jenž jsi všech toužení cíl,
a překroč se mnou ten poslední práh.
Jen, smrti, přijď, už přijď,
ať jitra žádného už nevidím!

NÁČELNÍK SBORU

Vše ve svůj čas. Co zítra, to je u bohů,
dnes však je dnes, a o to třeba pečovat.

KREON

Já, po čem toužím, už si v prosbě vyžádal.

NÁČELNÍK SBORU

Dál o nic nepros! Co je dáno osudem,
tomu se ještě žádný z lidí nevyhnul.

KREON

Pryč, odveďte mě, nešťastného zločince!
Já bezděky, můj synu, připravil ti smrt,
i tobě, ženo neblahá; a nevím teď
kam pohlédnout a kam své kroky obrátit.
Co bylo mé, vše leží tady na márách
a na hlavu jak by mi skály dopadly.
Sluhové odvádějí Kreonta do paláce.

SBOR

Kdo šťastné chceš prožít své vezdejší dny,
ten rozvázně vládni sobě sám.
A v paměti měj, co žádá řád.
Zpupnost a svévole vzápětí má
přetěžké tresty,
jež pozdě člověka moudrosti učí.

Tolik Antigoni!

Nejdřív v roce 1946 Anouilhova, která vysoko vzedmula hladinu našeho kulturního života a stala se předmětem diskuse, v níž poprvé vyrazil k útoku český kulturní dogmatismus. Anouilhova transkripce Sofoklova dramatu položila s provokativní objektivností otázku vztahu svobody a řádu. Antigona je tu tím, kdo chce „všechno a hned, a aby to bylo všechno pohromadě. Jinak to odmítám. Já nechci být skromná a spokojit se s kousíčkem, budu-li rozumná. Chci si být jista vším dnes a chci, aby to bylo tak krásné, jako když jsem byla malá – nebo chci zemřít“. Antigonin požadavek je požadavkem absolutní svobody, hrdým odmítnutím jakéhokoli kompromisu se zlem života. Kreon je muž životní praxe. Stojí nohama na zemi, ruce má v kapsách a docela prostě napomáhá pořádku v tomto poněkud nesmyslném světě. A za ním leží mrtví a kupí se lži a falešná demagogická gesta.

Proti Anouilhově „černé“ Antigoně zvedly se tenkrát hlasy odporu, které prohlásily hru za fašistický jed. Snad proto, že ji chápaly – velmi mylně – jako přitakání kreontovštině (v tehdejších termínech petainovštině, taktice protektorátní vlády apod.). Stanovisko této dogmatické kritiky stalo se později oficiálním názorem; názorem, do jehož drtivé náruče se postupem doby dostala celá západní kultura od Brechta po Williamse. Ale to už je dostatečně známo. V té době Antigony z našeho jeviště nemluvily.

Až na začátku roku 1962 se objevila na scéně další transkripce antigonského tématu: Karvašova Antigona a ti druhí. Toto diskusní drama z koncentračního tábora bylo

však se svým klasickým vzorem spojeno jen velmi velmi volně. Dramatik se sice – podle svých vlastních slov – pokusil najít v příkazu strany obdobu nadosobního impulsu činu Sofoklovy hrdinky, ale zůstalo u pokusu. Hra sice také rozčeřila divadelně kritickou hladinu, ale v nastalé polemice šlo spíše o Karvaše než o Antigonu.

Na konci téhož roku dvašedesátého se Antigona vrátila do našeho povědomí znovu, opět transkribována do moderní polohy (pod silným vlivem tvaru dramatu Anouilhova): v západoněmeckém dramatu Clause Hubalka Hrdinové v Thébách nebydlí (Die Stunde der Antigone). Hubalkovo drama ovšem naprosto zvrací objektivní polaritu Anouilhovy hry a zpracovává celé téma v bojovné poloze časové hry. Za průhlednou neurčitostí časové a prostorové lokalizace vidíme u Hubalka příběh německého městečka, v němž na sklonku hitlerovské války došlo k hromadné vraždě zajatců. Do prosperující spokojenosti dávno už mírového města, šlapajícího s lehkou nejistotou po masovém hrobě pod růžemi v parku, zasáhne náhle tvrdohlavá starostova dcerka, která chce zapomenutý zločin odčinit veřejným přiznáním a veřejným soudem. Tato Antigona je tedy opět nekompromisní a morálně čisté mládí, její protivník však není ani Sofoklův samovládný tyran, ani Anouilhův unavený cynik politické praxe, ale počestný, korektní a vlastně asi demokratický politik, který se jenom nepěkně zapletl s minulým režimem. A co je důležité: tento muž není sám. Antigona nebojuje proti Kreontovi za mlčenlivé sympatie chůru, ale proti celému městu Kreontů, jejichž počestnou existenci by svým činem zničila. A je odstraněna ne za bezmocného přihlížení obce, ale na přímý její nátlak. Tragédie Hubalkovy Antigony je výrazně poznamenaná specifickými rysy posledního evropského třicetiletí, kdy zániky politických režimů nebo prudké proměny jejich linie postihují celé národní kolektivy, které se v nich angažovaly a rychle se přizpůsobující nové situaci jsou ohrožovány ve své sebejistotě připomínkami minulosti. V této situaci jsou Antigony velmi nevídané; Antigony – tyto příslušnice nezkompromitované generace dětí hluboce zkompromitovaných otců.

Tolik Antigona a žádná z nich Sofoklova! Pravda, začala

se hrát na oblastních scénách – zejména od té doby, kdy její téma nabylo na tíživé aktuálnosti. Žádné z těch představení tu však nezůstalo jako čin širšího dosahu a historické platnosti.

Až nyní tedy dostáváme do rukou nový překlad této první ze zachovalých Sofoklových tragédií, téměř čtyřicet let po výtečném převodu Stiebitzově. Začítáme se do Renčova převodu Antigony a s podivem sledujeme, že tento překladatelský hlas, po dlouhém odmlčení přicházející do naprosto proměněné situace překladatelské, doprostřed programového směřování k oproštění významovosti, v ničem si nezadá s tím nejlepším, co bylo v této oblasti zatím u nás vytvořeno. A překvapení objevujeme Sofoklovu Antigonu jako drama mluvící našimi slovy a znějící rytmem našich myšlenek.

Na Renčově překladatelském postupu není přítom nic provokativně nového nebo programově protipoetického. Jde například dnes už obvyklou cestou důsledné eliminace řeckých mytologických lokalit, současnému čtenáři stále méně srozumitelných. Zní-li např. textace Stiebitzova (který už hovoří o divadelní užítkovosti svého překladu a co do filologické přesnosti odkazuje k překladu Královu):

ni Diké, družka bohů podsvětních,
zde lidem takých (!) řádů nedala,

čteme u Renče:

a rovněž ani z podsvětí, kam přijdeme,
nám nikdo nedal zákon takový.

Renč je ale v tomto ohledu natolik důsledný, že tam, kde by se nemohl té mytologické spleti vyhnout, prostě nahradí Sofoklův text textem svým – jak šťastně, to nechť přesvědčivě ukáže citace Čtvrté písně sboru v obou překladech, Stiebitzově i Renčově:

Stiebitz:

Týž los přinutil těž Danau půvabnou
změnit nebeský svit za temnou kovovou síň.
Ukryta v kobce, podobné hrobu,
v zajetí byla držena;

a slavný byl přec i její rod, ó dítě mé,
a pěstila sémě, jímž zlatý déšť Diův jí oplodnil klín.

Však osudu moc je úžasná.
Tě neunikne bohatství
ni mocná zbraň, ni hradební zeď,
ni koráby černé, bičující moře.

Také Edonů král, prchlivý Lykurgos,
pro svůj výsměch a vztek těžce byl uvězněn.
Uzavřen pevně od Dionýsa
úpěl ve skalním žaláři.
Byl vyhojen tak jeho bujný vzdor a zuřivost,
a poznal sám, že v šílenství jen svým jazykem zlým

se dotýkal syna božího.
On rušil Mainad orgie
i rozjásaný pochodní žár
a dráždil Musy, milovné hry píšťal.

Renč:

Co zvěstí již ukryto v paměti lidské
o těch, kdo stížení osudem hrůzným
naplňovali neznámý zákon,
nad kterým v úžase stojíme ještě i dnes.
Ti za viny své či za viny otců
platili mukami těla i duše
a začasť pouze co v žernovech zrna
drceni byli obecnou bouří
a hněvem a vášněmi druhých odváti jako ve vichru
list.

Co zmůže tu pláč, co zmůže tu vzpoura,
co lidské síly, když každý jde sám
vstříc osudu, až jako dešťová kapka
o tvrdou zem se roztrhne!
A zatím co jedna už skončila pádem,
druhá se řítí, netušíc ještě,
kam dopadne ona a co na ni čeká.

A kdyby na ni zavolal kdosi,
„vyhni se včas“, už nezmění dráhu a nezbrzdí smrtící
pád.

Zde stojíme před přístupem ke klasickému textu, který filologové jednoznačně odmítnou, ale který nemůže nepřijmout moderní vnímatel Sofoklova díla: Básník tu na dané téma, rozvedené v originále na konkrétních mytologických „případech“, vytvořil samostatnou píseň, prostou a přehlednou v myšlenkové a obrazové výstavbě, těžce meditativně vzrušivou ve skladbě rytmicko-zvukové – a přitom striktně věrnou myšlenkovému a představovému světu Sofoklova, vyjadřující s gnómičkou zřetelností to typicky sofoklovské odcizení lidského božskému, to vzdorné vědomí neodvratnosti a bezvýhodnosti lidského osudu, řízeného ne z n á m ý m i už zákony božími.*

Ten úžasně moderní pocit z neznáma do neznáma vržené lidské existence, který poprvé do literatury přináší právě Sofokles, vystoupí automaticky na povrch už tím, když zredukujeme dobově a lokálně vázaný mytologický aparát, jímž se antický člověk filosoficky vyjadřoval. A stačí, abychom to antigonské téma vymanili ze zajetí dobového slovníku a zjeví se nám v celé své platnosti příběhu p o l i t i c k é h o – tj. příběhu o problematice p o l i s – obce – jehož model je zdá se věčně platný a navzdory všem lepším nebo horším moderním transkripčním výmluvnější a drtivější. Snad také proto, že k nám už tak vznešeně lhostejný básnický zrak Sofoklův není zastřen ohledy k detailům ubohé zkušenosti jednoho lidského života, že nevnímá nic, co jsme si o sobě a pro sebe vymysleli, čím jsme se obstavili a obložili, aby se nám lehčeji žilo a umíralo, a co nás poutá a vězní a ztěžuje nám život a umírání, a že ví jenom, co j s m e , neboť jsme to, co jsme byli a co budem: člověk vedle člověka. Jenom ne už vržení tváří v tvář sofoklovskému fatu, ale sami sobě tím neznámým, nepochopitelným, absurdním osudem.

* Jen v poznámce připomeňme, že proti Stiebitzovi, který zhovorně verš tragédie blankversem, vrací se Renč k originálnímu iam-bickému trimetru (senáru), ovšemže v moderně pružné a přirozené sestupnosti českého rytmu přizpůsobené podobě.

A smím se tedy nyní vrátit zpátky k textu Sofoklovy tragédie a alespoň letmo naznačit, jaké myšlenky v nás probouzí tato nová česká podoba staré písne o vzpouře Antigoině?

Začínáme tím, jak vidí situaci Théb Antigona: obrazy smrti. Z a h y n u l náš otec Oidipus, z a v r a ž d i l i se navzájem oba naši bratři, kdo se vzepře, bude u k a m e n o v á n, smutně z h y n u l Oidipus, všemi proklínán, matka pak se o b ě s i l a v zoufalství, a stejně s t r a š n ě s k o n č í m e i m y. Však jestli přítom z e m ř u, praví Antigona, krásná bude s m r t. A znovu pak: Nic víc už zkusit nemohu než z e m ř í t. Renč (proti Stiebitzovi) akcentuje tu konkrétní představu vševládné smrti i na jiných místech: tak Hlídač bojí se jít tam, kde čeká s m r t (Stiebitz; kde čeká trest), a Kreon prozradí své úmysly po rozmluvě s Haimonem: Ty dvě už stejně nezachrání před s m r t í (Stiebitz: Ty dívky osudu však nezbaví).

Ale domluví Antigona, vstoupí kmetský sbor a jevištěm se rozlehne jásavý paján:

Zařivé šípy sluneční,
krásnější nad všechny, co jich kdy
přšelo v sedmero thébských bran!

....

Hle, naše slunce, náš nový král,
syn Menoikův Kreon!

Hle, jak se může lišit oficiózní chvalozpěv nového režimu od osobního pocitu těch, kdož vidí tíhu ztrát a cítí hrozbu nejistého zítřku! Plna nadšeně demonstrované dobré vůle vstupuje polis před svého nového vladaře a vladař pronáší státnickou řeč: pochválí věrnost a seznámí se zásadami své vlády, podle nichž hodlá zvelebit stát. A ani nevydechne a začíná vládnout: dělit svět na přátele a nepřátele, na věrné a zrádce – a aby nebylo nijakých pochyb, je nutno hned určit zrádce a udělit trest. Polyneikés! –

se k našim branám vrátil jako vyhnanec
a v prach a popel chtěl své město obrátit,

zotročit jeho občany a lačně pít
bratrskou krev.

Jak přesně zná Kreon kruté záměry mrtvého Polyneika! Zdaž vyslychal to rozsápané tělo pod branami Théb? Ale skvělý politický demagog spěchá, aby v zárodku znemožnil otázky pochybovačů. Neboť zrada byla o d h a l e n a proto, aby se mohla zvednout tvrdá pěst n e n á v i s t n ě h o z á k o n a, který je nejjistější záštitou nejisté samovlády. A kdyby se pak ještě našel smělec a chtěl porušit vydaný zákon, Kreon nezaváhá: už pro futuro obviní vzpurníka z touhy po zisku. A obviní tak hned Hlídače, který mu vzápětí přijde ohlásit pokus o pohřbení Polyneika – a jako obratný politický histrión rozvine tu příhodnou připomínku jedné lidské neřesti do řady nabádavých naučení o otravné moci zlata a ziskuchtivosti, což vyvolává dojem rozvážné vladařské moudrosti. Nevadí mu to ovšem v tom, aby dále rozvíjel svou demagogickou fantazii, v níž zločin Polyneikův vzrůstá do vzpoury proti bohům, jejichž

chrámy přišel vypálit,
rozmetat jejich sloupoví a oltáře
a všechny řady věků odfouknout jak dým.

Tak před námi v Renčově překladě vyrůstá z Kreontova vladařského vstupu obludný obraz n e n á v i s t n ě h o m o c i – Stiebitz tu vesměs formuluje daleko neurčitěji a zastřeněji (v posledním citovaném verši hovoří např. jen o „právních rádech“).

A pak přichází Antigona. Kreon, doposud pramálo dbající o přesnou podobu faktů, je náhle při výslechu Hlídače až úzkostlivě přesný. Ale Antigonina první slova maří v zárodku jeho náhlou pedanterii:

Proč zapírat! Já s hrdostí se přiznávám.
(Stiebitz: Já znám se k němu (k činu), nezapírám nic.)

Na vratkou stavbu jeho nenávistiplné vladařské koncepce tvrdě dopadají Antigonina slova, jejichž nekompromisnost je neustále podtrhávána formulací překladu:

A nepřipouštím (Stiebitz: A nemyslela jsem), že by
zákon, ten či ten,
vydaný tebou, člověkem, směl platit víc
než nepsaný a nevyvratný věčný řád.
Jen to jsou totiž pro mne platné zákony. (Obdobu to-
hoto verše u Stiebitze nenajdeme.)
a ty se nezrodily včera nebo dnes –
jdou z hlubin času, do nichž nikdo nedožítí.
Ty nikdy nepřestoupím pro strach z člověka.
(Stiebitz: A nelekla jsem se zde ničím vůle.)

Stojíme v uzlovém místě tragického střetnutí. Nahlédli jsme
už do ledví „lidského zákona“ Kreontova – spatřili jsme
tam nenávist. Jaká je však podstata oněch jedině platných
božských (ale Renč textuje „věčných“) zákonů, které sílí
srdce Antigonino?

Kdo nepřítel, i mrtev je mi odporný,

volá Kreon a Antigona odpovídá:

Ne pro nenávist, já jen pro lásku chci žít!

Není zajisté bez významu, že i v tomto místě zesiluje, zpřes-
ňuje a řekl bych zapelativňuje Renč Stiebitzovu formulaci:
Jen lásku umím sdílet a ne zášť – třebaže je očividné, že
se tu nic nezměnilo na smyslu repliky. Je to klíčová replika
a je v ní jasně definováno étos Antigoniny vzpoury. Proti
řádu nenávisti staví Antigona řád lásky. Je však
pak nadále možno mluvit o tom, že se v tomto konfliktu
střetávají řád lidský a řád božský? Jaká síla nás nutí,
abychom pro sebe akceptovali státnickou koncepci Kreon-
tovu?

V řádu kreontovském Antigona, volivši důsledné setrvání
na principu lásky, volí ovšem proti životu smrt. Ale i ten
povolný a vladařské síle přizpůsobivý chór zpívá ve své třetí
písni o Erotu, bohu vítězném, o lásce v šudypřítom-
né (textace Renčova), a uzavírá doslovně (což opět ne-
nacházíme ve Stiebitzovi):

I ve smrti vítězí láska.

A tak tedy Antigona nepodstupuje krutou smrt jen proto,
aby naplnila náboženský příkaz poslední pocty mrtvému.
Ona milovala svého bratra Polyneika a naplňuje svou
lásku aktem poslední služby mrtvému. Je plná lidské lásky
a odchází na smrt s bolestným vědomím, že síla této lásky
zůstane nenaplněna. Ale ví (a toto její vyznání opět ne-
najdeme v překladu Stiebitzově):

Dobří však vědí, že dobře jsem činila.
Přestože nikdy, ani jako matka snad
či manželka nad mrtvolami drahých svých
bych proti obci nechtěla se provinít.

Už dlouho trvá na světě „hodina Antigony“. Ale to nám
budiž úlevou, že Antigony mluvící svobodně z jeviště a ze
stránek knih, přibližují snad konec této své hodiny. Neboť
nejvíc je jich potřeba tam, kde mlčí!

JINDŘICH ČERNÝ

divadlo

S O F O K L E S / A N T I G O N A

Z řeckého originálu Αντιγόνη přeložil Václav Renč. Doslov napsal Jindřich Černý. Obálku navrhl Jaroslav Malina. Vydalo nakladatelství Orbis jako svou 2762. publikaci. Edice Divadlo, sv. 78., str. 64. Odpovědná redaktorka Karla Kvasničková, výtvarná redaktorka Věra Šalamounová, technický redaktor Antonín Šašek. Z nové sazby písmem Garamond vytiskl Knihtisk, n. p., provoz 2, Praha 2, Slezská 13: AA 2,60, VA 2,84, D-12*50081, náklad 5000, I. vydání.

11 - 044 - 65
13/52 - brož 4,50 Kčs - 63/VIII-14